

NONSENS A EXPERIMENTÁLNÍ POEZIE V HODINÁCH LITERÁRNÍ VÝCHOVY

Jarmila Sulovská

Resumé: Příspěvek je zaměřen na práci s netradičními formami poezie a na možnosti, jak v literární výchově využít limeriky Edwarda Leara v překladech Antonína Přídala a Jana Vladislava; básně Christiana Morgensterna s překlady Emanuela Frynty, Josefa Hiršala a Bohumily Grögerové a mnohých dalších. Pozornost je také věnována autorům experimentální poezie a tomu, jak je možno této tvorby využít k rozvoji fantazie a podpoře kreativity žáků.

Klíčová slova: Experimentální poezie, nonsens, limerik, kaligram, humor, kreativita, obraz-báseň, překlady, hry s jazykem, literární výchova

Abstract: The contribution is focused on work with non-traditional forms of poetry and on how to utilize in literary education limericks of Edward Lear in translations of Antonín Přidal and Jan Vladislav, poems of Christian Morgenstern in translations of Emanuel Frynta, Josef Hiršal and Bohumila Grögerová and many others. Attention is also paid to authors of experimental poetry and to methods of its utilization in developing phantasy and supporting pupils' creativity.

Key words: Experimental poetry, nonsense, limerick, calligram, humour, picture-poem, translations, plays with language, literary education

Úvod

Na předchozích konferencích jsme se již několikrát zabývali postavením poezie v současné škole. Toto téma bude i nadále aktuální, protože mezi učiteli je stále mnoho takových, kteří si s poezií nevědí rady a při výuce jí nevěnují tolik pozornosti, kolik by si zasloužila. Pokud budeme bezvýhradně akceptovat tvrzení, že se od 12 let žáci dostávají do apoetického věku, stěží je k četbě poezie přivedeme. Ukázky z poezie v čítankách a učebnicích literární výchovy nejsou vždy tou patřičnou motivací, která by vyústila v zájmu o básnickou tvorbu. To, zda se žáci budou o poezii zajímat, velmi záleží na tom, jaký postoj k poezii má jejich učitel. Je na něm, aby podle potřeb konkrétních žáků vybral vhodné příklady z poezie tak, aby je zaujala. Pro začátek je velmi vhodné zvolit ukázky, v nichž nechybí humor. Psychologové potvrzují, že humor navozuje ve třídě příznivé klima, uvolňuje stres a žáci pak lépe v hodině pracují a uloží si získané informace do hloubkové paměti.

Stat'

Vhodným materiálem, který nabízí hravost a živnou půdu pro rozvíjení fantazie, je nonsens, jenž se v současné době u žáků těší určité oblibě právě proto, že staví na jazykovém a situačním humoru, jenž je jim blízký. *Poezie nonsensu není jen škola tvořivosti a pojem pro básnický experiment, nejen porušování ustálených pravidel. Nejsou to pouze texty, které jsou psány neobvyklou formou, neobvyklým jazykem nebo mají neobvyklý obsah, ale jsou to texty, které rozesmějí slovním vtípem a jimiž se čtenář baví, jelikož je schopen rozpoznat jejich úmyslný nesmysl. Nonsensové texty neznamenají nedostatek smyslu. Jsou to parodie smyslu a v tom je jejich smysl.*⁽¹⁾

Učitel by měl využít nonsensu nejen v literární výchově, ale i jako inspiraci pro vlastní produkční aktivity žáků. Je možno říct, že se české děti setkávaly s nonsensem od útlého dětství, neboť je obsažen v říkadlech a lidových písních. Prostor ve své tvorbě věnovali nonsensemu i mnozí čeští autoři. Emanuel Frynta je nejen precizním překladatelem Christiana Morgensterna (o němž

bude řeč níže), ale osvojil si jeho nadhled a hru s jazykem. K nácviку správné výslovnosti dobře poslouží báseň *Žalva*, v níž autor s lehkou nadsázkou pranýřuje středočeskou deformaci vokálu e: *Šla želva ráno za rosy – a narazila na lva. / Lev pravil: „Dobrý den, kdo jsi?“ / „Ta nevidíta? Žalva!“ / Lva popadla v tu chvíli zlost – a metal hromy blesky: / „Vždyť je to holá neslušnost! To nedoveđeš česky?“ / Želva se hrůzou zachvěla – podívala se na lva / a slušně odpověděla: / „Tak pramiňte, jsem žalva.“*

Hravost je charakteristická i pro Jiřího Havla, který se obrací na mladší děti pomocí textů, jež budou srozumitelné pouze při pozorném vnímání. Autor přeskupuje v básni *Duolblev* některé slabiky:

Velblud je duolb, / loudavě se ítšuop / na uohuold pouť pouští. / On bludnou tšuop neopouští / a poušť mu nic ítšuopdoen.

Jeho texty kombinované s obrázky rozvíjejí fantazii dětských čtenářů a vedou je k tomu, aby se sami pokusili o podobnou tvorbu.

JESTLIPAK VÍTE...

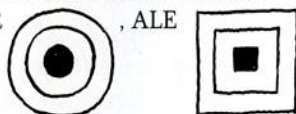
ŽE STOJÍ NA KRAJI MICHLE
MALÝ DŮM JAKO VELKÁ

ŽE NA OBZORU V NAMODRALÉ DÁLCE
VINE SE POTRUBÍ VE TVARU

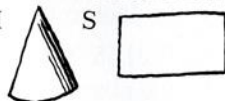
ŽE TERČ JEDNOHO LUKOSTŘELCE
NEMÁ TVAR , ALE

ŽE ČABRÁDEK SI VE STANU
PŘIPADÁ JAKO V

ŽE KOUDELKOVÁ S KONDELÍKEM
PLETOU SI S

ŽE HOVORKA VYDĚŠENĚ OČI POULÍ:
Z GEOMETRIE ZAS DOSTAL

HAVEL, J. Kdo má smysl pro nesmysl. Praha: Albatros, 2007

Podobně hravé jsou i básně Pavla Šruta, např. báseň *Aligátor v pražském metru* je třeba číst odspodu nahoru, v jiné je každé slovo napsáno zprava doleva *Nap letiču esaz lapsaz*. Jiří Weinberger s Věrou Bořkovcovou připravili pro mladé čtenáře z tvorby amerického básníka Ogdena Nashe pozoruhodnou dvojjazyčnou knihu *Kdyby Ogden uměl česky*. Ve škole se některým básním může věnovat jak učitel češtiny, tak i angličtinář.

The Termite

Some primal termite knocked on wood
And tasted it, and found it good!
And that is why your Cousin May
Fell through the parlor floor today.

Termit

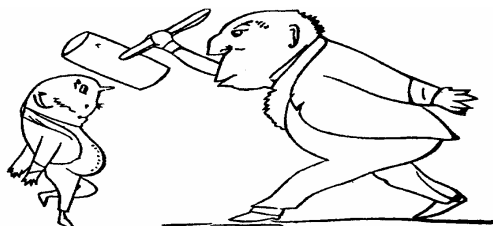
Praotec termit se zavrtal do prken
A našel pamlsek pod jejich povrchem.
Jinak by dneska sestřenka Madla
podlahou v předsíni nepropadla.

Nasheova báseň *Netopýr* může mít přesah i do přírodopisu:

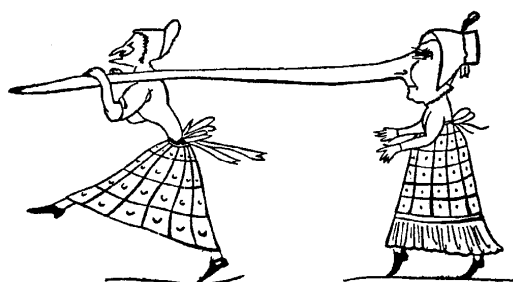
Netopýr, má milá, to si piš / to není krysa ani myš. / Má křídla, i když bez peří, / svým zpěvem ticho nečeří. / Noční tmou sviští sem a tam / a vždy se vyhne vlasům dam. / Ač účes není v nebezpečí, / muž o tom ženu nepřesvědčí.

Kombinací jazykové hříčky se situačním humorem najdeme i v textech Richarda Podaného: *Když přijde zima / Lenka si bere / na sebe šedý / kožíšek. / Už nevím, z jaké / stáhla ho zvěře / Předpokládejme, / že z myšek. / Vrátím se domů-kožíšek zmizel / z věšáku; kufru z přístěnku. / Co mi tu chybí? To je ta svízel. / Neudržel jsem myš Lenku.*

Jestliže žáci v mladším školním věku pracovali s básněmi, které měly konkrétní obsah, žáci ve starším školním věku jsou již schopni chápat i texty abstraktní, tedy i absurdní. Setkali se se surrealistickou pohádkou Vítězslava Nezvala *Anička skřítek* a *Slaměný Hubert* nebo s fantasy příběhem *Alenka v říši divů* od Lewise Carrolla, a proto by neměl být problém zaměřit se i na náročnější texty poetické. Počátky anglosaské lyriky nonsensu najdeme již ve středověku a v období renesance. K vyvrcholení této tradice došlo v 19. století, kdy se nonsens objevil vedle Lewise Carrolla i v tvorbě Edwarda Leara. Pro začátek ve vyučování dobře poslouží jeho limeriky, jejichž prostřednictvím se mohou žáci naučit pozorovat poetický text, najít společné prvky v několika básních, zaměřit se na obsah a délku jednotlivých veršů a sami vyvodit definici limeriku. *Limeriky zastihují svým jedinečným smýšlením dětinskosti, primitivity a lyrické rafinovanosti i mistry podobného žánru, jako jsou Christian Morgenstern nebo Wilhelm Bush. Ocitáme se tu ve světě, kde je všechno nazíráno dětskýma očima: nejvážnější snahy a zásady dospělých se zdají nesmyslné, nepochopitelné a tím „odcizené“.*⁽²⁾

Byl jeden dědeček z Jihlavy
nesnesitelně křiklavý.
Sáhli po perlíku
a byl konec křiku,
jakož i dědečka z Jihlavy.

Jedna mladá dáma v Nizze
měla nos až po střevíce.
Najala si babičku
jako stárou nosičku
nejdelšího nosu v Nizze.

LEAR, E. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998

Kromě vyvození definice je vhodnou aktivitou i přiřazení textu k jednotlivým ilustracím, v nichž musí žáci najít indicie shodné s textem. Jiří Žáček vzdal hold Edwardu Learovi svou sbírkou limeriků ve sbírce *Devadesát devět dědečků a jedna babička*, i když občas nedodrhuje striktně pravidla anglického limeriku.

Byl jeden dědeček z Osla, / ten koupil na trhu osla. / Babička pronesla památnou větu: / „Teď si vás, krucifix. Oba dva pletu, / vy staří oslové z Osla.

Marta Dietrich-Dvorská situovala své limeriky do jednotlivých čtvrtí Prahy:

Jedné babičce v Počernicích / pořád se zdálo o čertících. / V dětství s nimi hrála karty, / Potom je libala na rty / a teď je maluje po zdech v Počernicích.

Jedna mladá dáma z Nového Města / byla uhnětena z listového těsta / tváře jak jablíčka / a tak z ní babička / upekla štrúdl z listového těsta.

Lépe si žáci zapamatují, co je to limerik, když si ho spojí s vlastní produkcí, v níž použijí jméno své městské čtvrti nebo obce, v níž žijí, popř. kam chodí do školy.

Dalším autorem, jehož tvorba staví na obrovské míře fantazie, absurdním i laskavém humoru, pozoruhodných jazykových hříčkách a básnických groteskách, je již výše zmíněný Christian Morgenstern, který svým dílem anticipuje dadaismus a surrealismus. Je považován za zakladatele německé nonsensové poezie, protože udivuje čtenáře *nikoliv sémanticky z obsahu, ale prostřednictvím překvapivých členění v syntaktické dimenzi jazyka, prostřednictvím slovních hříček, vědomých prohřešků proti sémantice a gramatickým pravidlům.*⁽³⁾ Kongeniální překlady J. Hiršala a B. Grögerové, E. Frynty i mnoha dalších pomohou žákům pochopit to, jak Morgenstern *zbavuje slova vžitého smyslu, oprošťuje je z gramatických vazeb, zpochybňuje sám jazyk a jeho logicko-gramatické principy. Hry se slovy a jejich deformacemi ožívuje autor neživotné, vydává části za celek, boří časové souvislosti a rozbíjí všední skutečnost, aby nastolil poetické království absurdní smyšlenky. ...Jemnou ironií a bujnou fantazií zlehčuje slavnostní vážnost oficiální poezie... Hravost, fantazie, jazykový vtip a absurdní humor jsou nejen možným východiskem z nejistot a chaosu současného světa, ale otevírají cestu k neomezené svobodě ducha.*⁽⁴⁾

Přístup k žádnému uměleckému dílu není nikdy jednoznačný. Je to patrné na četných překladech Morgensternova díla. Vzhledem k tomu, že je k dispozici více překladů, nabízí se aktivita založená na komparaci jednotlivých překladů.⁽⁵⁾

*Vysedá rýma na terase, / kde čile po oběti pase / a již se vrhá zběsile /
na muže jménem **Nechvíle**. / Ten kýchne, sáhne po šátku / a má ji pak až do pátku.*
Přeložil Emanuel Frynta

*Rýma si dřepí na terase / své oběti by chopila se / a pak se vrhá, zuřivá, /
na muže jménem **Protiva**. / Ten: "Epčí!" hbitě pozdraví. / A týden se jí nezbaví.*
Přeložil Josef Hiršal

*Rýma skáče po terase / a hledá novou oběť zase. / Pak vrhne se – zlý v tváři smích- /
na muže jménem **Saša Stich**. / Pan Stich udělá ihned: "Hepčí!" / Až v pondělí mu bude lepší.*
Přeložil Rudolf Havel

*Rýma se krčí u terasy / a oběť moudře vybírá si / a vrhá se pak s halasem /
na muže jménem **Josef Böhm**. / Hepčí pak Böhm hned promptně dí. / A má ji nejméně pět dní.*
Přeložil Ludvík Kundera

Vzhledem k tomu, že Morgensternovy texty jsou často zhudebňovány, je možno spojit literární a hudební výchovu. Níže uvedenou báseň má v repertoáru skupina Chinaski, Bára Basiková a Stromboli zhudebnili Košilelu, Půlnoční myš punková kapela Visací zámek, jeho texty zpívala i skupina The Plastic People of the Universe a mnozí další. Přesah do hudební výchovy se nabízí i např. u Jana Vodňanského, Karla Plíhala a mnohých dalších autorů či interpretů:

*Dva kořeny se pod jedlí / ke klepům z lesa sesedly. / Co do vrcholků vítr vnes /
zde dole přijde na přetřes. Přeložili Josef Hiršal a Bohumila Grögerová*

Podobně jako u E. Leara i u Ch. Morgensterna může učitel pracovat s výtvarnou složkou jednak ve spojitosti s kaligramy, jednak v souvislosti s ilustracemi slavného malíře Paula Kleea. Je třeba žáky upozornit, že literární texty bývaly velmi často ovlivněny výtvarným uměním, a tak i jazyk mohl vytvořit umělecký objekt. Mnohdy se jednalo o ovlivňování vzájemné. Nejinak to bylo s Morgensternem a Kleem. Žáci se mohou pokusit zpracovat libovolnou báseň do formy kaligramu nebo k ní vytvořit ilustraci.

**Christian Morgenstern:
Trychtýře**

Dva trychtýře jdou noční tmou.
Těl jejich úzkou skulinou
proudí jas luny
klidně, stále
na cestu
lesem
a t.
d.

BRUKNER, J. Morgenstern v Čechách. Praha: Vida Vida, 1996

Také v české poezii najdeme podobné experimenty s jazykem v podobě slovních hříček např. u Vítězslava Nezvala: *Bělásek vět / bělá se květ / nebo Růže na stole ta / Růžena stoletá*; u Jiřího Suchého: *Sen lásky sním, / jen si ho sněž... atd.* Čeští básníci občas nechají prolnout mezi češtinu i cizí jazyk. Vznikne tak vtipná jazyková hříčka, již ocení čtenáři, kteří daný jazyk ovládají. Příkladem je báseň Jana Vodňanského *Dvojjazyčný rybář*:

Psst! Ruhe!

Pst...! Ruh...!

Pst – Ruh?

Pstruh!!!

Rovněž říkanky písničkáře Karla Plíhala, kterými prokládá své koncerty, poslouží žákům jako inspirace k tvorbě vlastních básniček. Autor v nich humorně popisuje absurdní životní situace a zakončuje je vtipným poučením. Z názvu výběru těchto textů *Jako cool v plotě* je patrné, že i zde učitel najde možnosti k naplnění mezipředmětových vztahů.

*Máme samce dogy,
je úplně groggy,
celou noc byl u fen,
a teď žere Brufen*

Podobné dvojjazyčné texty se žáci mohou pokusit vytvářet sami. Ke školnímu zpracování je možno použít i nekonečné množství variací básně, jak je představil Raymond Queneau – *Sto tisíc miliard básní*.

S nadanějšími žáky např. ve školách s rozšířenou výukou jazyků nebo na víceletých gymnáziích je možno se zaměřit i na náročnější experimentální poezii, v níž je slovo současně obrazem i znakem. Vzájemný vztah mezi slovy nestaví na syntaktických prostředcích, ale na jejich konkrétní přítomnosti ve stejném prostoru. Čtenář má proniknout do určité struktury, hledat a zkoušet rozličné významové výklady. *Postavení čtenáře je postavení spoluhráče, zatím co básník určil hru... Musí se naučit rozlišovat mezi poezií přirozenou a umělou. V obou případech se pracuje se slovy... ale přirozená poezie musí být interpretována, poněvadž často teprve při interpretaci je na jedné straně možno vnímat vnitřní relaci slov a na druhé jejich aspekt k vnějšímu světu. Pro umělou poezii nemá naproti tomu interpretace žádný smysl, neboť obsahuje mnohem víc nekomunikativních složek... Cílem estetických výsledků nejsou charaktery a zápletky jsoucna a existence, ale slova, věty, texty. Autoři chtějí osvobodit poezii od konvencí a učinit z ní živel.*⁽⁶⁾

Již na počátku 20. století se začalo projevovat vzájemné prolínání literárního díla, obrazu a hudby. Mallarmé vyjádřil pohyb v textu pomocí typografie. Vyšel z již dříve používané metody kalkulace s náhodou, se sémantickou polyfunkčností a vizuálně polygrafickým aspektem. Využil tvůrčího principu hry.⁽⁷⁾ Apollinaire zformoval své básně do kaligramů. Tím byly dány základy pro konkrétní a vizuální poezii. Tak vznikla *elementární báseň sestávající pouze z rozličného řazení, členění a opakování jednotlivých písmen určitého slova. Osamostatněná písmena si zachovala*

jistou výtvarnost. Sblížil se malovaný obraz a čtený text, takže obraz nabýval textového charakteru... Ve 30. letech surrealisté nevytvářeli čitelné texty, ale zaměřili se na typografický charakter... Brazilští básníci vytvořili formu ideogramu založenou na geometricko-symetrických schématech.⁽⁸⁾

Nové pojetí vizuální básně a písmové obrazy u nás tvořil Jiří Kolář, který opustil tradiční psané a tištěné slovo a nahradil ho vizuálními výrazovými prostředky ve formě koláží či typogramů a pracoval i technikou básně-objekt. Využíval chaotické psaní, obrázkové písmo, piktogramy a další spíše výtvarné techniky, aby vytvořil **obraz-báseň** nebo ovlivněn francouzskými surrealisty ztvárnil **báseň-objekt** (poème objet). O podobné experimenty s řečí, písmem, kaligrafií, typografií a obrazem se zajímali i další umělci, např. Vladimír Burda, Ladislav Novák, Ladislav Nebeský, Jindřich Procházka, Richard Sobotka a mnozí další. (Zde jsou vybráni pouze někteří umělci, jejichž poezie by mohla být využita při školní výuce.) Chápali jazyk jako soustavu prvků vhodných k rozvinutí kombinatoriky a pracovali s jazykem jako se svébytným materiálem. Zvláštní postavení mezi nimi zaujali Josef Hiršal a Bohumila Grögerová, o nichž byla zatím řeč pouze v souvislosti s překladatelskou činností. Ve vlastní básnické tvorbě v 60. letech stavěli na základech kombinatoriky a sémantickému smyslu básně podřizovali vizuální uspořádání.

ENTENTYKY

ENTENTYKY DVA ŠPALÍKY ČERT VYLETĚL
Z ELEKTRIKY BEZ KLOBOUKU BOS NATLO
UKL SI NOS.KAM SE HRNEŠ ČERTISKO V
YBLEJSKNU TĚ NAČISTO.UDEĹÁM TI FOT
OČKU.NETVAŘ SE JAK PRO KOČKU.VYPNI
HRUĎ A ZASTRČ ZÁD.A CO ROHY?BABO R
AĎ!JESTĚ UŠMĚV DO TVÁŘE.JEN ZAHLEŠD
NE FARÁŘE R
AĎĚJ ZASE E
NTENTYKY CP
E SE ZPĚT D
O ELEKTRIKY
BEZ KLOBOUK
U BOS,NATLU
ČENÝ NOS.A TEĎ SLYŠTE:
TENHLE ČERT,USÍDLENÝ V
ELEKTROROZVODNĚ SÍTI,N
EMÁ POVOLENÍ K TRVALEM
U POEYTU,ANI K VYLĚTÁV
ÁNÍ A ZPĚTNĚMU VLĚTÁVÁ
NĚ DO ELEKTRICKÝCH DRÁ
TŮ.ZPŮSOBUJ
E KOLÍSÁNÍ
SÍTĚ ELEKTR
ICKÉ A ČETN
Ě VÝPADKY V
DŮSLEDKU ZK
RATU,SLABĚM
MU PŘOUDU Z
AMEZUJE PŘECHOD,SILNÝ OMEZUJE.NEPL
ATÍ ELEKTRINU,DANĚ,VODNĚ,STOČNĚ, P
OPLATKY ZE PSA,RÁDIA,TV,DOMOVNÍ DA
Ň ANI VÝŽIVNĚ.PROTO JE PROTI NĚMU
ZAHÁJENO ŘÍZENÍ VE VĚCI ÚHRADY DLU
ŽNĚHC A VYPUZENÍ Z ELEKTRICKÝCH DR
ÁTŮ.ENTENTYKY ČERT VYLETĚL Z ELEKT

92

Richard Sobotka – Ententyky.

HIRŠAL, J., GRÖGEROVÁ, B. Vrh kostek. Česká experimentální poezie. Praha: Torst, 1993

V 60. letech 20. století byly organizovány výstavy konkrétní poezie, při níž byla rozlišována vizuální či fonetická stránka. Součástí těchto výstav byly koláže, asambláže, dekoláže, frotáže, roláže, muchláže, monotypy, typogramy, variační texty atd. Žáky by mohla zaujmout tvorba již výše zmíněného básníka a výtvarníka Jiřího Koláře. Vizuální poezie obohacuje verbální sdělení o výtvarnou, estetickou či prostorovou dimenzi. Materiálem konkrétní poezie je výrazně zredukovaný jazyk, v němž jsou slova atomizovaná na písmena. Existovala představa, že ideální konkrétní báseň by měla být vytvořena jen z jediného slova nebo písmene. Takto experimentoval se slovy např. Emil Juliš, Josef Honys, Běla Kolářová a mnozí další. Václav Havel vedle své dramatické tvorby

JINDŘICH PROCHÁZKA ..... (120)

!! - ??

krá ny kat dráp pne sten pal čiv vy šlap pat len šli eliz sen nři unik um běl len
len my pro dráp kat krá vy pne sten pal čiv um šli šlap pat šli sen běl len nři unik
unik kat krá len pat dráp pal čiv vy len my pne šli sten šli sen nři šlap um běl
běl len dráp pne pro unik kat krá len pal my čiv vy pat šli sten šli um šlap sen nři
nři krá len běl dráp unik kat pal čiv len my pal pne sten pat vy šlap šli sen šli um
um běl len nři krá unik pro dráp pne čiv vy pal my pat len šli eliz šlap sen
sen nři unik um dráp běl len krá ny kat čiv vy pal pne sten pne len eliz šlap pat šli
šli unik um krá kat sen nři dráp len my sten pal pne běl len pat šli čiv vy šlap
šlap pat sten běl šli krá pal my sen nři dráp kat unik um čiv vy pne sen eliz len
len my krá šli nři unik um šlap běl len dráp pal pne sten pat čiv vy eliz
eliz sen krá šli um dráp pne kat pal my nři unik čiv vy sten šlap běl len pat
pat eliz sen krá šli běl len unik um dráp pal my nři sten šlap len kat vy pne čiv
čiv vy eliz sen běl nři unik um kat krá ny pne pat šli šlap dráp len my pal sten
sten len my pal len krá šli unik um eliz sen nři dráp pat šlap pne čiv vy běl kat

(deformovaná báseň syntetická)

Jindřich Procházka -!! - ??

vydal typogramy Antikódy, jež byly vysoce společensky angažované, měly povahu poetické slovní hříčky, rébusu, někdy až „*agitační básně*“. Typografii využíval jako prostředku ke zvýraznění myšlenky. Konkrétní poezie vznikla jako reakce na to, že nesvobodu, v níž básnická verbální sdělnost mohla být ideologicky zneužitelná. *Básnický experiment v české poezii se stal výrazem snahy vrátit poezii i jazyku jejich prvotní poslání.*⁽⁹⁾ Tato tvorba Václava Havla není náročná na pochopení, protože se vyznačuje jednoduchostí, bylo by vhodné se na ni v literární i občanské výchově také zaměřit.

Vizuální poezie se zaměřuje různými směry, nepodřizuje se jednotící charakteristice. Lze u ní předpokládat mezipředmětové prolínání, které bude žákům blízké, a mohou se pokusit o vlastní podobnou tvorbu. Vysvětlení podal v krátké studii sám Václav Havel: *Hodnota sdělení je závislá víc na formální a fiktivní hodnotě kódu, než na hodnotě sdělované informace. Táž věc sdělena „prostým lidským jazykem“ nemá takřka žádnou hodnotu, ale sdělena prostřednictvím určitého frazeologického aparátu, jehož hodnota je dána mimosémantickými konvencemi, může nabýt hodnoty nedozírné... Snaha volbou pojmů interpretovat sdělované informace vede k tomu, že tyto pojmy ztrácejí svou obsahovou závaznost – vzpomeňme na znehodnocení takových kategorií, jako je **vlast, národ, lid, hrdinství, odvaha.***⁽¹⁰⁾

Experimentální (konkrétní či vizuální) poezie nabídla nové, neobvyklé a hlavně ideologie prosté umělecké projevy. *Toto umění nebyvale rozšiřuje prostor představivosti čtenáře, či posluchače a ten začne vztahovat slovo, obraz, zvuk na sebe. Zde se umění stává předmětem pro vlastní tvořivost jazykem a obrazem, fantazií a pojmem – proti povrchnosti, banalitě, bezmyšlenkovosti. Je to vzpoura proti vlastnímu omezení... Slova se dávají do pohybu a jejich význam se odkrývá. Jazyk se prodírá ze své dosavadní lineárnosti a tihne do plošného rozmístění.*⁽¹¹⁾

Závěr

Závěrem je třeba říci, že cílem autorů experimentální poezie bylo *obohatit paletu poezie o princip hry svobodného intelektu a přispět svým zájmem o výtvarné umění a sémantické, logické i emocionální možnosti jazyka k vytváření nových druhů poezie.*⁽¹²⁾ Tyto méně běžné typy básní jsou živnou půdou pro práci s textem, vedou k rozvíjení fantazie žáků a podporují cit pro jazyk i jejich vlastní kreativitu.

Poznámky

- (1) Hiršal, J.; Grögerová, B. Parafraze, paběrky, parodie, padělky – nonsens. Praha 1997, s. 11.
- (2) Esslin 1962, s. 110
- (3) Z eseje J. Hiršala ve výboru z Morgensternova díla Bim, bam, bum, s. 12.
- (4) Z doslovu Josefa Hiršala k Písňím šibeničních bratří.
- (5) Morgenstern v Čechách (1996)
- (6) Josef Hiršal v katalogu výstavy Báseň, obraz, gesto, zvuk (Burda et al.1997), s. 7.
- (7) Srovnej Hiršal, J.; Grögerová, B. Vrh kostek – česká experimentální poezie. Torst, 1999.
- (8) Srovnej - Bohumila Grögerová v katalogu výstavy Báseň, obraz, gesto, zvuk (Burda et al.1997), s. 15.
- (9) Tamtéž, s. 19.
- (10) Tamtéž s. 23-24.
- (11) Hlaváček, J. v katalogu Báseň, obraz, gesto, zvuk. (Burda et al.1997), s. 26.
- (12) Hiršal, J.; Grögerová, B. Vrh kostek – česká experimentální poezie. Torst, 1999, předmluva.

Literatura

BURDA V., ČERVINKA M., GAPPMAYR H., GRÖGEROVÁ, TAUFEROVÁ B., GROSSMAN J., HAVEL V., HIRŠAL J., HLAVÁČEK J., MILOTA K., NOVOTNÝ V. *Báseň, obraz, gesto, zvuk. Experimentální poezie 60. let.* Praha: Památník národního písemnictví, 1997. 47 s.
BRUKNER, J. *Morgenstern v Čechách.* Praha: Vida Vida, 1996. 88 s.
DIETRICH-DVORSKÁ, M. *Myslete na nesmysly.* Praha: Albatros, 2007. 44 s.
ESSLIN, M. *Zdravý smysl v nesmyslu.* In *Smysl nebo nesmysl. Grotoskno v moderním dramatu : pět esejů Martina Esslina, Reinholda Grimma, H. B. Hardera a Klause Völkerja.* Praha: Orbis, 1962. 145 s.

- HAVEL, J. *Kdo má smysl pro nesmysl*. Praha: Albatros, 2007. 88 s.
- HIRŠAL, J. *Básně, třásně, rohypnol*. Praha: Klokočí, 1998. 49 s.
- HIRŠAL, J., GRÖGEROVÁ, B. *Nonsense: parafráze, paběrky, parodie, padělky*. Praha: Mladá fronta, 1997. 208 s.
- HIRŠAL, J., GRÖGEROVÁ, B. *Vrh kostek. Česká experimentální poezie*. Praha: Torst, 1993. 394 s.
- LEAR, E. *Learovy třesky plesky česky*. Praha: BB/Art, 2004. 128 s.
- LEAR, E. *Sviňule pyramidální a jiné nesmysly*. Praha: Dokořán, 2007. 80 s.
- LEAR, E. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998. 247 s.
- MORGENSTERN, CH. *Bim, bam, bum*. Praha: Československý spisovatel, 1971. 147 s.
- MORGENSTERN, CH. *Písňe šibeničních bratří*. Praha: Mladá fronta, 2000. 144 s.
- NASH, O; WEINBERGER, J.; BOŘKOVCOVÁ, V. *Kdyby Ogden uměl česky*. Praha: Baronet, 2006. 75 s.
- NIKL, P. *Lingvistické pohádky*. Praha: Meander, 2006. 160 s.
- PLÍHAL, K. *Jako Cool v plotě*. Hradec Králové: Inspiracek, 2006. 192 s.
- SAINER, V. (ed.) *Česká abeceda*. Praha: Nejmenší nezávislé nakladatelství, 1997. 125 s.
- ŠRUT, P. *Příšerky a příšeři*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2005. 96 s.
- VODŇANSKÝ, J. *Čerstvá zvěrstva*. Praha: Mladá fronta, 2005. 88 s.
- ŽÁČEK, J. *Devadesát devět dědečků a jedna babička*. Praha: Slávka Kopecká, 2008. 67 s.

Jméno, adresa pracoviště

Mgr. Jarmila Sulovská, Katedra českého jazyka a literatury, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci. Sokolská 8, 460 01 Liberec,